

İnsan Kaçırmanın Namuslu ve Namussuz Halleri: Osmanlı Dünyasında Hükümdarlar, Eşküyalar ve Kahramanlar*

Leslie PEIRCE**

I. Giriş

Değişken biçimleri ve anlamlarıyla insan kaçırma olgusu, erken modern dönem Osmanlılarında namus kavramının ne tür anlam değişikliklerine uğradığını gösteren bir ölçüt olabilir. Faili yasa tarafından suçlu olarak damgalansa da, kaçırma eylemi kaçırılan kişiye kahramanvari bir yiğitlik hâlesi bahşedebilir. Söz konusu dönemde kadın, genç kız, genç oğlan ve nadiren yetişkin erkek kimliğinde karşımıza çıkan kaçırılan kişinin, masumiyetine rağmen, namusuna leke sürülmüş olurdu. Bunun önemli bir nedeni, kaçırılan kişinin kaçırılanlar tarafından tecavüze uğradığının varsayılmasıydı. Belki daha da kötüsü adına leke sürülen tutsağın bütün ailesinin namus ve haysiyetine hâle gelmiş sayılırdı. O derecede ki, geleneksel toplum yapısının yarattığı baskı, utanç içindeki erkekleri kaçırılan eşlerini boşamak zorunda bırakırdı.

Hem belgeler hem de yazılı anlatı türü kaynaklar, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda kaçırma olaylarının toplumun birçok katmanında yaşandığını göstermektedir. Eski Osmanlı topraklarının günümüzdeki bazı kesimlerinde hâlâ geçerli olduğu üzere o dönemde de kaçırma, birbirini tanıyan kişiler arasında

* Bu makalenin İngilizce orijinalinden (“Abduction with (Dis)honor: Sovereigns, Brigands, and Heroes in the Ottoman World”. *Journal of Early Modern History* 15 (2011): 311-329) Türkçeye çevrilip yayınlanmasına izin verdiği için yazara ve dergiye, *Kebikeç* olarak teşekkür ederiz. Türkçeye çeviren: Neslihan Demirkol.

** New York Üniversitesi.

yaşanırdı, genellikle fakir ya da kızın ailesinin büyükleri tarafından evlenme isteği reddedilen erkeklerin başvurduğu bir yoldu. Eşküyalar, kötülükleriyle nam salmış kaçırma faileriydi ve on yedinci yüzyılın başlarındaki eşkıyalık salgını, bedenlerin haydutlar tarafından yağmalanmasıyla ilgili şikayetlerin ortaya dökülmesine neden oldu. Kudretli bir hükümdar, düşmanın karısını ya da oğlunu kaçırabilirdi. Hanesine yapılan bu tecavüz, kaybeden tarafın kendi topraklarını savunmadaki başarısızlığının sembolik göstergesi olurdu.

Kaçırmadan elde edilen fayda, sembolik olmanın ötesindeydi. Birini kaçırarak özellikle kişinin şerefine lekelemeyi amaçlasa da kaçırma olayına tipik olarak diğer hırsızlık ve gasp biçimleri eşlik ederdi. Padişahlar toprak, gelir ve yenilen rakiplerin hazinelerini elde ederdi. Kaçırma suçunu işleyen daha küçük çaplı kişiler - onlarca ya da yüzlerce kişiden oluşan eşkıya çetelerinin yanı sıra küçük haydutlar - atları çalar, hasatı ve ambarı yağmalar, parayı ve evdeki eşyaları gasp ederdi. Dahası, tutsak edilenler şahsi hizmetlerde kullanılabilirdi gibi köle pazarlarında ya da tek tek alıcılara kazanç karşılığı satılabilirdi. Kaçırmanın gizeminin ve yarattığı korkunun bir kısmını, bu olayı kuşatan kâr getirci şiddet eylemleri oluşturuyordu.

Bu makalede on altıncı ve on yedinci yüzyılda kaçırma olaylarının, bu olayların anlamının ve kaçırmanın kimliklerinin nasıl değiştiği irdelenmektedir. Kısa-orta ortaya koymak gerekirse makale, bu dönemin başlarında insan kaçırmanın Osmanlı İmparatorluğu'nun şanını arttıran olumlu bir güç iken zaman içinde aşama aşama devletin otoritesini tehdit eden bir eyleme dönüştüğünü ileri sürmektedir. Kaçırma eyleminin güçlü faileri, yani başarıları halk arasında hayranlık, korku ya da her iki duyguyu da tetikleyenler, makalenin asıl konusunu oluşturmaktadır. On altıncı yüzyılın başında insan kaçırma bir padişahın şanını arttıracak bir eylem olsa da kaçırma eylemi muzaffer padişahın simgesel tavrını sergilemek açısından gücünü kaybetmektedir. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde ideal padişah portresi, efsanevi kahramanlıklarıyla bilinen bir savaşçıdan ziyade düşmanlarına karşı kişisel şiddet uygulamak yerine onlarla anlaşmalar imzalama yolunu seçen ihtiyatlı bir devlet adamı olarak çizilir. Dahası artık kaçırma olaylarında yargıç rolündedir. 1540 yıllarında imparatorluk kanunları insan kaçırma konusunda sert tedbirlere başvurarak sorumlusu için korkunç bir ceza olan iğdiş edilmeyi öngörür. Bu uygulamaya misilleme yaparcasına halk nazarında şeref, güç ve yiğitlik iddiasında bulunmak için insan kaçırma, yönetimin toplumsal düzen görüşünün muhalifleri, yani âsiler ve devletin memnuniyetsiz memurları tarafından benimsenmeye başlar. İnsan kaçırma hiçbir zaman hükümdarın tekelinde bir eylem biçimi olmamıştır, ancak Anadolu'daki eşkıya-kahraman Köroğlu ile ilgili epik-romantik hikâyeler döngüsünün on yedinci yüzyılın başlarında oluşmaya başlaması önemli bir ayrıntıdır. Babasının yerel bir vali tarafından haksız yere kör edilmesi yüzünden Köroğlu, insan kaçırma da dahil olmak üzere suç dolu bir yaşama adım atar.

II. Kahramanvârî Kaçırma Olayları

1554 yılında altmış yaşındaki Sultan Süleyman, üçüncü kez çıktığı seferde İran'ı yöneten Şii hanedan Safevilere karşı savaştığı sırada karısı Hürrem kendisine endişelerini ifade eden bir mektup yazar. Hürrem, padişahı şehrin dört gözle cepheden gelecek müjdeli haberi beklediği konusunda uyarırken aslında gerçek anlamda bir ilerleme kaydedilmediği ortaya çıktığında halkın hayal kırıklığına uğrayacağını tahmin ettiğini söyler. Hürrem'in başarı ölçütü adam kaçırma-
dır. "Kafirin¹ ne oğlu ne de karısı yakalanmış" diye yazar Hürrem, "Olup biten bir şey yok. Şimdi bir ulak gelir de 'ilerleme yok, hiçbir şey olduğu yok" derse, hiç kimse bundan mutlu olmayacaktır sultanım."²

Herkes tarafından anlaşıldığı üzere düşmanın aile üyelerini kaçırmak - kaçırılan bu kişilerin cinsel amaçlı kullanılacaklarına dair açıkça dile getirilmeyen bir varsayım ile birlikte- düşmanın siyasi haysiyetine sürülebilecek en büyük leke ve yapılabilecek en büyük hakaretti. Bu hamle, düşmanın kendi krallığının tam merkezindekileri bile savunma kabiliyetinden yoksun oluşunun sembolik bir ispatıydı.

Süleyman'ın muhtemelen Şah'ı bu şekilde kıskırtmaya hiç niyeti yoktu. Ertesi yıl iki hükümdar arasında bir anlaşma imzalandı. Osmanlılar ve büyük rakipleri Habsburg Hanedanı da birkaç yıl önce aynı yolu tercih etmişlerdi. Saraylar arasında yaşanan seçkin hediye alışverişi 1555'te imzalanan anlaşmayı güçlendirdi. Ne var ki Osmanlı zaferini bir kaçırma olayıyla taçlandırsaydı, Süleyman tebaasının gözünde çok daha iyi bir iş yapmış olacaktı. Hiç şüphesiz 1514'te İranlıları uğrattığı müthiş bozguna eski şahın karısını esir alan babası I. Selim'in hatıraları bu duyguyu kıskırtıyordu. Muzaffer Selim esir kadını Şah'a iade etmeyi reddetti, dahası bunun yerine kadını önde gelen devlet adamlarından birine vererek daha büyük bir hakarete bulunmuş oldu.³ Selim'in omuzlarında insan kaçırması yönünde büyük bir baskı hissedip hissetmediğini bilmek zor. Muhtemelen emrindeki birlikler bundan mutlu olmuştur, zira Osmanlı askerleri genellikle ganimet için sabırsızlanırdı. Dolayısıyla padişahın kendisi için aldığı ödül askerlerin de kendileri için birilerini esir almalarını meşrulaştırmıştır.

1554 yılında, İstanbul halkının uzun zamandır devam eden kahramanvârî kaçırma olaylarını *casus belli* (savaş sebebi) ve kişisel ya da ulusal kahramanlık gös-

¹ Safevi hükümdarlarının ikincisi olan Şah Tahmasp, Osmanlı'nın gözünde bir "kafir"di, çünkü babası On İki İmam'ı kabul eden Şiilik'i devletin dini olarak ilan etmişti. Bu, dönemin Avrupası'ndaki Protestan-Katolik mücadelesi tarzında ayrılıkçı bir kopuş anlamına geliyordu. Diğer bir Müslüman ülkeye savaş açabilmek için Osmanlıların İranlıları hakiki İslamın düşmanı olarak göstermesi gerekiyordu.

² Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Belge E 5038, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları* (İstanbul, 1950), içinde Çağatay Uluçay tarafından çeviriyazısı yapılmıştır, 42-43. Uluçay, bu mektubu 1548 olarak tarihlendirir, yani Süleyman'ın ikinci İran seferinin zamanına göre. Ancak mektubun içindeki kanıt, mektubun 1553-1554'te yazıldığını göstermektedir. Pasajın orijinali şöyledir: "...benim sultanım Kızılbaşın oğlanı avretti dutulmadı arada bir nesne yoktur şimdi ol yok bu yok muştucu geldiği[ne] hiç kimesneye hoş gelmez."

³ Sadeddin Efendi, *Selimname*, Bibliothèque Nationale, MS. Suppl. Turc 524, 75r.

tergesi olarak yansıtmakta olduğu söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğindeki Avrasya bölgesinde kaçırma olayları ile siyasi çekişmelerin bir aradalığının geçmişi çok eskiye dayanıyordu. *Herodot Tarihi*, “sırf Sparta’lı bir kızın kaçırılması yüzünden” Yunanlar ile Persler arasında uzun sürecek bir savaşla sonuçlanan birbiriyle ilişkili bir dizi kaçırma olayıyla (İo, Europa, Medea ve son olarak Helen’in kaçırılması) başlamaktadır.⁴ Elbette Zeus da kadınları ve genç oğlanları kaçırmıştır ve zaman zaman esir edilen kadınlardan yeni ırklar türetmiştir.⁵ Kahramanlık ve insan kaçırmanın aynı potada eridiği daha geç dönem bir örnek, ortaçağa ait bir Bizans epiğinin ana karakteridir: Müslüman bir Arap ile Hıristiyan bir Yunan’ın “iki soylu” oğlu Digenis Akritis. Anadolu’nun bir sınır boyunda savaşan Digenis, aynı zamanda, kurbanların seçiminde failin etnik, dinî ya da sınıfsal sınırları aşma yöneliminin de bir örneğini oluşturur.

Osmanlı dünyasında hanedan mensuplarının kaçırılması modası on beşinci yüzyıldan on altıncı yüzyıla geçildiği yıllarda zirveye ulaştı. Egemen gücün bölgesel söyleminde kaçırılan kadınların dikkati çeken özelliği, rakip bir Anadolu hanedanı olan Akkoyunlular’ın tarihini anlatan on beşinci yüzyıl sonunda kaleme alınan bir metinde vurgulanıyordu: Söz konusu tarih metninde hanedanın “seçkin bir soydan” geldiği iddiasının geçerli olması için altı koşul sıralanır, bu koşullardan ikincisi “topraklarını fetheden birinin elinin eşlerine asla dokunmaması”dır.⁶ Osmanlı hanedanının leke sürülmemiş bir geçmişe sahip olma iddiasında bulunması mümkün değildir; çünkü Orta Asya’nın büyük fatihi Timur (Timurlenk), dördüncü Osmanlı padişahı I. Bayezid’i yenerek hem padişahı hem karısı Sırbistan Prensesi Maria’yı 1402’de esir almıştır. Tarihî söylenceye bakılırsa Timur, karısını kendisine hizmetçilik etmeye zorlarken padişahı demir bir kafes içine tutarak Osmanlı hanedanına ettiği hakaretin derecesini daha da arttırmıştır. En azından Osmanlı tarihçilerinin hazmedebildikleri hakaret boyutu ancak bu kadardır. O dönemde hikâyenin doğru olup olmaması neredeyse hiçbir önem taşımazdı: Yenilginin boyutu, söylencelerde abartılı hakaret motifine de davetiye çıkarırdı.

Öte yandan Osmanlılar, kaçırma eylemlerinin faili olan kendi padişahlarına kesinlikle değer atfedebilirlerdi. Osmanlı hanedanına dair on beşinci yüzyılın sonlarında kaleme alınan bir tarih metni, yeni kurulan devlete adını veren ilk hükümdar Osman’ın da karıştığı bir kaçırma hikâyesini nakleder. Tarihçi Neşri’nin anlattığı kısa hikâyede Osman, yoldaşlarına evlenme teklifini reddeden genç bir köylü kadını kaçırmalarını emreder. Neşri’nin hikâyesi on-on beş yıl

⁴ Herodotus, *Histories*, çev. Aubrey de Sélincourt, gözden geçirip yanına hazırlayan John Marincola, (Londra, 2003), Kitap 1.4, 4. Bu kitabın Türkçe çevirisi için bkz. *Tarih*, Herodotus, Çev. Müntekim Ökmen, İstanbul: Türkiye İşbankası Yayınları, 2011.

⁵ Bkz. Yunan tanrılarının faili olduğu kaçırma olaylarının incelemesi, Mary Lefkowitz, “Seduction and Rape in Greek Mythology,” *Consent and Coercion to Sex and Marriage in Ancient and Medieval Societies*, ed. Angeliki E. Laiou (Washington DC, 1993), 17-21 içinde. Bu sayıdaki diğer makaleler de ayrıca aydınlatıcıdır.

⁶ Fadlullâh b. Rûzbihan Khunji, *Târîkh-i ‘Âlam-ârâ-yi Âminî*, özetleyerek çeviren Vladimir Minorsky, İran M.S. 1478-1490 (Londra, 1957), 20.

kadar sonra tarihçi, mesnevi şairi, filozof, fakih ve muallim, kariyerinin sonunda da imparatorluğun şeyhülislamı olan âlim Kemal Paşazade tarafından ele alınıp hassasiyetle ayrıntılandırıldı.⁷ Hanedanın tarihinde anlatıldığı üzere kaçırma hikâyesi bir aşk hikâyesi gibi başlar, bahar zamanı yaşanan bir gönül macerasıdır. Aynı zamanda “dostluk” öyküsüdür, çünkü Osman arkadaşlarıyla avlanırken bu kadına vurulur ve bir ziyafetin eşlik ettiği içki meclisinde kadının güzelliği ile övünür. Sonradan anlaşılacağı üzere bu akılsızca bir harekettir, zira bir zamanlar dostu olan biri kadını kendisine almak için gizlice bir plan hazırlar. Bu ihanetin ortaya çıkışı kaçırılma olayını tetikler.

Kemal Paşazade'nin anlatısında ortaya çıkan sonuç, birkaç yerel hükümdarın dahil olduğu ve Osman'a ilk askerî zaferini getiren silahlı bir çatışmadır. Osman'ın siyasi ve askerî bir lider olarak yükselişinin sonucu, çatışmada esir alınan Bizans tekfurı olan Mikhaîl'in hem Müslümanlığı kabul etmesi hem de Osman'ın yoldaşı olmayı seçmesidir (mesele şu ki bu andan itibaren bu iki öge iç içe geçmiş durumdadır). On beşinci yüzyıl biterken “Mikhaîl Hanedanı”nın uzun zamandan beri padişahların yanı başında savaştan büyük savaşçı sülalelerden biri haline geldiği sırada, Mikhaîl/Mihal'in Müslüman olma hikâyesi hem Tanrı hem de halk nazarında Osmanlı imparatorluk girişiminin meşruluğuna işaret ederken bir yandan da Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünü ima eder hâle geldi. Osman'ın bu ilk zaferinin kutlanması sırasında ilişkiyi başlatan kadın unutulur. Söz konusu kadın, erkekler arasındaki şövalyevârî bir içerikten yoksun bir yarışın nesnesinden başka bir şey değildir. Ancak daha sonra anlatıda bu kadın, yersiz bir biçimde, saygın bir soyağacına sahip bir aile ile hikâyeye dahil edilir.

Neşri ve Kemal Paşazade'nin hikâyesinin kaçınılmaz anlatı mantığına göre, bu kaçırma Osman'ın siyasi kariyerini ve böylece imparatorluk girişimini başlatması üzerine kuruludur. Osman'ın iktidara uzanan yolda yaşadığı ilk ve tetikleyici olaydır. Kişinin şerefine ve yiğitliğine yönelik bir tehdit yine savaş sebebi olarak görülmüştür. Osman'ın babası Ertuğrul'un otoritesine -hem babalık otoritesine (evlilik teklifi, âdet olduğu gibi babanın desteği alınarak değil alınmadan, hatta babanın bilgisi dışında yapılır) hem de siyasi otoritesine (kaçırma olayı, kendisi tanınmış bir yerel bey olan Ertuğrul'un müttefikleri arasında hizipçiliği hızlandırdı)- kafa tutmasının bir önemi yok gibi görünmektedir. Aksine adam kaçırma ve sonrasındaki gelişmeler, Osman'ın küçük bir beyliği tarih sahnesine taşıma konusundaki isteğini, cesaretini ve liderlik yeteneklerini ortaya koyduğu için Osmanlılar açısından yeni bir döneme işaret eder niteliktedir. Herodot'un cümlelerini bu olaya uyarlayıp söylemek gerekirse bütün bunlar “İtburnu köyünden bir kız yüzünden” olur. On beşinci yüzyılın son yıllarında ve on altıncı yüzyılın başlarında yaşayan tarihçiler arasında kaleme aldıkları “Osmanlı Tarihleri”nde kaçırma hikâyesine yer vermeyenler de vardır. Bunlar tarih kitaplarında tipik olarak Ertuğrul'un ve Osman'ın ilk askerî yiğitliklerini kutsallaştıran daha ciddi mucize hikâyeleri öne çıkarılır. Ancak Kemal Paşazade'nin birkaç ciltten

⁷ Mevlana Mustafa Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nüma: Neşri Tarihi*, 2 cilt, ed. F. R. Ünat ve M. A. Köymen (Ankara, 1949), 1. cilt: 74-77. Şemseddin Ahmed Kemalpaşazade, *Tevârih-i Âli Osmân, I. Defter*, ed. Şerafettin Turan (Ankara, 1970), 68-81.

oluşan tarihinin 1481-1512 yılları arasında hüküm süren II. Bayezid tarafından sipariş edilmiş olması dikkate değerdir. Demek ki padişahın kaçırma hikâyesinin devamı sarayın hâmilîğinin bir ürünüdür.

III. Kaçırmanın Suç Kapsamına Alınması

İnsan kaçırma ilk kez II. Bayezid tarafından suç olarak kabul edilmiştir. Babası Fatih Sultan Mehmed tarafından oluşturulan Kanunname-i Osmanî’de yaptığı kapsamlı düzenlemeyle II. Bayezid, insan kaçırma suçunun tarifini yaptıktan sonra suçun cezasını da belirledi. Daha önceki Osmanlı otoriteleri, kaçırma eylemlerini kovuşturmuş olabilir, ancak Kanunname’de tanımlanmış olması bu eylemi imparatorluk genelinde bir suç haline getirmiş ve devletin bu suç mutlakla soruşturacağını sinyalini vermiştir. Bayezid’in hükmü şöyle der: “*Kız ve oğlan çeken kişinin ve bîyanet ile bir ecnebînin evine giren kimsenin ve avret ve kız çekmeğe varan kimsenin emceği kesile!*”⁸. Özellikle Kanunname’de suçların cezalarının genellikle para cezası biçimini aldığı, zaman zaman para cezasının yanında falakanın da söz konusu olduğu düşünüldüğünde failin hadım edilmesinin istenmesi kaçırma eyleminin ağırlığını vurgulamaktadır. Sadece en aşağılık suçlar ya da toplum düzenini büyük ölçüde bozan eylemler acımasız bir fiziki sakatlama ya da idamla cezalandırılıyordu. Eril cesaretle ilişkili bir eylem için bundan daha onur kırıcı bir cezai kısas düşünmek zordur.

Bayezid’in selefleri I. Selim ve Süleyman çıkardıkları Kanunname’lerinde kendi düzenlemelerini yaptılar. Bu düzenlemeler yaklaşık yirmişer yıl arayla yapıldı (1480, 1500, 1519 ve 1540 yılları civarında). Kanunname’yi kendi zamanına uygun hale getirirken Süleyman, dedesinin kaçırma eylemini cezalandıran kanunlarını bir kere daha onayladı. Bu kanunlara Süleyman’ın katkısı, kaçırmanın suç ortaklarına, diğer bir ifade ile baskını yapan grubun tamamına ceza verilmesi kararı oldu. Verilecek ceza konusunda iki seçenek vardı: hadım edilme ya da para cezası verip falakaya çekme (daha hafif bir ceza gibi görünen ikinci seçenek, aslında zina için verilen en sert cezaya eşit, hatta belki bu cezadan daha sertti).⁹ Genel olarak tecavüz ve zaman zaman zoraki evlenmeyi de içeren bir suç eylemi olarak kaçırma, hukuki açıdan karmaşık bir sorundu. II. Bayezid’in Kanunnamesi’nde ve Kanunname’de bundan sonra yapılan güncellemelerde zoraki evlenmenin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan hüküm, yetkililerin kaçırılan-kocanın kaçırılan-karıyı boşamak zorunda bırakmasını emreliyordu. Dahası bu çifti evlendiren din görevlisinin de ağır bir falakaya çekilip sakalının traş edilmesi gerekirdi, ki bu bir bakıma erkekliğinden etmenin hafifletilmiş bir şekli olarak görülebilir.

Bu hükümlerin gerçek hedefi neydi ya da kimdi? Zoraki evlenmeye dair hüküm, muhtemelen evlenmenin amaçlandığı sıradan kişilerin yapabileceği kaçırma olaylarında da rahatlıkla uygulanabilirdi. Bu tür kaçırma olayları, eskiden

⁸ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanûnnâmeleri ve Hukukî Tablilleri*, 2 cilt. (İstanbul, 1990), 2.42-43; Uriel Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law* (Oxford, 1973), 58, 97.

⁹ Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 58-59, 97-98.

Osmanlı toprağı olan bazı yerlerde, tipik olarak kırsal topluluklarda halen görülmektedir. Bazen çift tarafından planlanan kaçırma genellikle amaç, ailenin rızasının olmadığı ya da kitabına uygun biçimde yapılan bir evlilik için gerekli olan yüklü miktardaki paranın bir araya getirilemediği durumlarda bir çıkış yolu bulmaktır.¹⁰ Doğu Anadolu’da bir garnizon olan Harput’ta görülen Mayıs 1672 tarihli bir davanın konusu tanıdık bir senaryodur: Geniş aile içinde bir kaçırma hikâyesi. Ebu Bekir, kız kardeşi Güllü’nün baba tarafından kuzeni olan Osman ile evlenmesine izin vermez. Osman, söz konusu tarihte merhum olan Ebu Bekir’in babasının Güllü’yü kendisine sözlediğini iddia etmektedir. Osman, (muhtemelen aile büyüğü olan) babası, erkek kardeşi ve iki kişi daha Güllü’yü kaçıtır. Kaçırma sırasında Güllü’yü almaya çalışırken annesini yaralayıp bir yere kitlerler ve erkek kardeşini de bağlarlar. Ebu Bekir, belki de Kanunname’nin hükümlerini düşünerek kadıya gider ve konunun soruşturulmasını talep eder.¹¹ Güllü’nün Osman’la mutlu olması ve erkek kardeşinin bu evliliğe kendi çıkarları nedeniyle engellemiş olması akla yatkınsa da Güllü’nün kaçırma olayıyla ilgili düşüncelerinden hiçbir yerde söz edilmez.

Ancak, beklentilerin aksine, Güllü vakasına benzer vakalara şerîye sicilleri gibi yerel kaynaklarda nispeten seyrek olarak rastlanır. Genellikle tanıdıklar arasında görülen kaçırma vakalarının bu yerel çeşidi, Ebu Bekir’in aksine, ailelerin bu tür olayları pek ortalığa yaymadan kendi aralarında halletmeyi tercih ettiklerini göstermektedir. Genç oğlanların sık sık kaçırma eyleminin hedefi haline geldiği (ki bu eylemde nihai amacın evlilik olmadığı açıktır) kaçırma eylemleri de göz önünde bulundurulduğunda bu durum bizi sarayın kaçırma olaylarına ilişkin aldığı sert tedbirlerin temel amacının bu yöntemin eşkıyanın ya da siyasi hırsları olan güçlü adamın elinde bir silaha dönüşmesini engellemek olduğu sonucuna götürmektedir. Kaçırma suçu için uygun görülen istisnai derecede acımasız hadım etme cezası, hem İslam hukuku hem de padişahın kanunu tarafından ciddi bir suç olarak vurgulanan zina için verilen cezayla karşılaştırıldığında elde edilen sonuç bu hipotezi daha da güçlendirmektedir. Kanunname, zinayı ağır para cezasıyla cezalandırıyordu. Açıkça buradaki varsayım, en azından erkek için normal evlilik hayatının (ve cinsel hayatın) yara almadan devam edeceği yönündedir.¹² Oysa kaçırma eyleminin faili, her anlamda iğdiş edilmeliydi.

¹⁰ Yakın zamanda Türkiye’de görülen kaçırma olayı örüntüleri için bkz. *Kidnapping and Elopement as Alternative Systems of Marriage Special Issue* içinde “Giriş” bölümüne ve makaleler. Ayrıca bkz. Kimberly Hart, “The Economy and Morality of Elopement in Rural Western Turkey,” *Ethnologia Europaea*, 40/1 (2010): 58-76.

¹¹ 362 Numaralı Harput Şer’hiye Sicili H. 1082-1082 (M. 1671-1673) dava #69, Bekir Koçlar, “Giriş” ve “Transkripsiyon” (T. C. Yüksek Öğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi: Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 1990), 171-72. Bu çalışmanın bir kopyasını bana ileten Günhan Börekçi’ye minnettarım.

¹² Ancak kocaları, zina yapan kadınları boşayabilirdi. Bu, Musevi-Hiristiyan geleneğin başlangıcına kadar giden, hatta daha evveline dayanan bir uygulamaydı. Yetişkin, evli, akıl sağlığı yerinde ve daha önce cinsel suç kaydı bulunmayan Müslüman bir zinakâr (*adulterer*) için Şeriat’ın uygun gördüğü ceza recm (taşlayarak öldürme) idi. Fakat öyle görünüyor ki bu ceza

Adam kaçırma ile ilgili hükümler, sembolik olarak doğruyu/yanlış tanımlayan ifadelerden daha fazla bir anlam taşıyor muydu? Diğer bir ifadeyle, hadım etme cezası gerçekten uygulanıyor muydu? Bazı kaçırma olaylarının faillerinin, mahkeme kararının ardından cezalandırıldıklarına şüphe yok. Fakat, hadım edilmenin gerçekten suçluyu bekleyen korkunç sonun bir parçası olup olmadığını söylemek zor. Daha büyük suçlar işleyenler, yani şiddet listesinin tamamına çentik atanlar, padişahın Divan-ı Hümayun’unda yargılanmak üzere İstanbul’a celp edilip burada cezalandırılabilirdi. Cezaya ilişkin yargı cümlesiyle karşılaştığımız noktalarda cümlenin anlamı dolaylıdır: “Kanunun gereği yapılsın / *şer’le hakkında lâzım geleni icra idüp...*”¹³.

En azından insanın kanını donduran vakalarda bir tür cezanın uygulandığı açıktır. Ancak gösterinin amacı, deyim yerindeyse “adam kaçırmaya karşı başlatılan mücadele”yi duyurmak olduğu için uygulanan cezaların şiddetini de bilmek zordur.

II. Bayezid, idari açıdan yenilikçiydi ve Kanunnamesi, örtük olarak İmparatorluğun bütün tebaasına hitap eden ilk padişahı.¹⁴ Kadın satıcılarının alınının dağlanması, yankesiciliği meslek haline getirenin elinin kesilmesi, ilk kez yankesicilik yaparken yakalananın koluna saplanmış bir bıçakla halkın içinde dolaştırılarak teşhir edilmesi gibi bir dizi örfi cezayı Kanunnameye ekledi. Bu durum, adam kaçıranın hadım edilmesinin en azından toplumun bazı kesimlerinde örfi bir uygulama olabileceğini düşündürmektedir. Bayezid’in yaptığı, cezai idarenin kontrolünü devlete vermektir.

Diğer erken modern dönem devletlerle benzer şekilde, Osmanlı İmparatorluğu da tebaasının hayatının sorumluluğunu daha fazla üstüne alıyordu. Bunu yapmanın bir yolu, tekelinde toplayamasa bile güç ve şiddet araçlarının en azından Osmanlı tebaası tarafından kullanımını en aza indirmeye çalışmaktı. Kaçırmaya ek olarak, bilinen diğer cinsel istimar ve aile düzenini bozmaya yönelik saldırılar da suç kapsamına alındı. Örneğin toplumda cinsiyetlerin uygun olmayan biçimde bir araya gelmesi ve livata fiili de bunlardan bazılarıydı. Livatanın Avrupa’da suç kabul edildiği bir dönemde Süleyman Kanunnamesi’nde suç olarak kabul edildi (bu, İngiltere’de 1535’te idamla cezası gerektiren bir suç haline geldi. Floransa da 1325’te kabul edilen hükümlerle bu tür cinsel ilişkiyi hadım etme, ağır para cezası ve bedensel ceza ile cezalandırıyordu).¹⁵ Osmanlı’da yapılan bu toplumsal-cinsel düzenlemede asıl meselenin büyük oranda namusla ilgili olduğu açıktı, aynı zamanda saygınlığın yeni tanımları yapıyordu.

neredeysse hiç uygulanmamıştır. En azından söz konusu dönem için kullanılan kaynaklarda uygulandığına dair bir ibare yoktur.

¹³ Bu konuya dair kanıtlar genellikle, Mühimme Defterleri’nden elde edilir. Mühimme defterleri, tahtta olan sultanın adıyla İstanbul’daki Divan-ı Hümayun tarafından taşraya gönderilen emirlerin kayıtlarının tutulduğu defterlerdir.

¹⁴ Leslie Peirce, “Domesticating Sexuality: Harem Culture in Ottoman Imperial Law”, *Harem Histories: Lived Spaces and Imagined Places* içinde, ed. Marilyn Booth (Durham, 2010): 104-135.

¹⁵ Katherine Crawford, *European Sexualities, 1400-1800* (Cambridge, 2007), 157.

En azından Kanunname'ye göre ideal erkek, ailesinin idaresini sağlarken aynı zamanda sapkın arzularına da gem vuran makul bir aile babasıydı.¹⁶

IV. Eşkîyalar Zamanı

Birçok kuşaktan padişah arasında Süleyman, saraydan insan kaçırma'yı bile düşünebilen son padişah'tı. Fetih çağı, Süleyman'ın 1566'daki ölümüyle birlikte yavaş yavaş sona erdi, selefleri genellikle yüksek askerî yetkilerini kullanmak üzere paşalarını görevlendiren saray padişahlarından oluşuyordu. 1566'da atının üstünde ölen Süleyman, metanetle devam etti ve 1630'larda gözü kara savaşçı padişah IV. Murat'ın ortaya çıkışına dek bu tıynetle başka bir padişaha rastlanmadı. Padişahların orduyu bizzat yönetmekten çekilmesinin bir nedeni yenilgiye uğrama tehlikesi ve bu yenilginin hükümdarın şerefine leke sürme ihtimaliydi. Oysa yenilgiye uğrayan paşalar, padişahı suçsuz göstermek adına kovulabilir ya da idam edilebilirdi. Kaçırma meselesi açısından padişahın asli görevi artık kendi tebaasının namusunu korumak ve tebaasının bir diğerinin utancına neden olacak hareketlerine engel olmaktı. Ancak kaçırma vakaları, egemenliğin ve açık bir isyanın simgesi olarak varlığını devam ettirdi. Bölgenin çok eskilere dayanan geçmişinden miras kalan bir yarışma dili olarak kaçırma eylemi, Osmanlıların zihinsel dünyasının fazlasıyla derinlerine kök salmıştı.

Kaçırma kişi karşısındakini utandırmaya niyet etmiş olsun olmasın, karşı tarafın karılarını ve çocuklarını hedef alan bir güç kullanımı olarak kaçırma eylemi aşığılamayı da beraberinde getirirdi. 1630'da Anadolu'da görevli bir kadı olan Mevlana Mustafa, Hüseyin adında birinden borcu olan 50,000 gümüş sikkeyi ödemesini isteyince, adı geçen Hüseyin bu talebi Kadı'nın karısı Emine'yi kaçırıp adamlarından birine (cinsel ilişki için) "kullanmak" üzere vermesine bahane olarak gösterir. Nadir görülen bir kolektif öfke ve belki utanç beyanı olarak Hüseyin hakkındaki şikayet dilekçesi, "bölgenin ileri gelenlerinden hiçbirinin kadını kurtarmayı başaramadığı" belirtilerek İstanbul'daki Divan-ı Hümayun'a sunulur.¹⁷ Padişaha sunulan bu dilekçe, bu tür şiddet eylemlerinin yerel topluluğun kolektif namusuna ve örtük bir biçimde (artık talihsiz kadının kurtarılmasından sorumlu tutulan) devlete verebileceği zararı vurgulamaktadır.

Dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu için de problemlî bir dönem olan on altıncı yüzyılın sonunda, imparatorluğun Rumeli ve Anadolu topraklarında bir eşkıyalık salgını yaşandı ve bu salgın dalga dalga on yedinci yüzyıla kadar devam etti.¹⁸ Tek tek kişiler ve çeteler, siviller, askerler, imparatorluğun memurları, hatta bazan kadılar bile evli kadınları, genç oğlanları ve genç kızları (dönemin kaynaklarının özellikle belirttiği üzere bakire kızları)

¹⁶ Peirce, "Domesticating Sexuality," 116-119.

¹⁷ 85 Numaralı Mühimme Defteri (1040-1041/1630-1631) (Ankara, 2002), Ferman #381 (Haziran 3, 1631), 232-233.

¹⁸ Haydut tipolojilerinin tarih yazıcılığı açısından yararlı bir incelemesi için bkz. Karen Barkey, *Bandits and Bureaucrats: The Ottoman Route to State Centralization* (Ithaca, NY, 1994), 176 ve devamı.

kaçırdı.¹⁹ İstanbul ile taşra bölgeleri arasındaki yazışmalarda, bu kanun kaçakları zengin bir isyan ve itaatsizlik diliyle suçlanmaktadır. Bu belgelerde haydutlar için fesat ehli, isyana ve/veya itaatsizliğe teşvik eden, soyguncu, soysuz iblis, asi, acımasız, vicdansız, “zalim” ve en yaygın olarak “eşkiya” gibi sıfatlar bolca kullanılırdı.²⁰ Kadı'nın karısını kaçıran Hüseyin, yaklaşık kırk kadar adamdan oluşan bir çetenin “reisi” olarak tasvir edilmiştir.²¹ Hukuki terminolojide genellikle “yağma ve garet” olarak özetlenen haydutların eylem repertuarında adam kaçırmaya ek olarak evlere baskın verip yağmalama, yerleşim alanlarını yıkma ya da ateşe verme, haraç alma, yolcuları ve kervanları soyma, adam öldürme, toplum genelinde huzursuzluk çıkarma ve korku salma da vardı. Şiddet eylemleri menüsünde her zaman yer almasa da ağır suç kapsamına giren kaçırmaya ve öldürme eylemleri, işlenen suçların daha ciddiye alınmasına neden oluyordu. İşin ironik yanı şuydu ki bu tür eylemlerden ciddi biçimde zarar görenlerin İstanbul'un dikkatini çekme ihtimali gördükleri zararla doğru orantılı olarak artıyordu.²²

Günümüzde “terörist” damgasının ideolojik ve ekonomik dinamiklerinden oluşan yelpazeyi tek bir şiddet eylemine indirgemesine benzer bir biçimde devletin benimsediği suçlama retorik elbette failleri kaçırmaya teşvik eden karmaşık güdülerini maskeliyordu. Mali açıdan zorlanmaya başlayan ve ekonomik açıdan güçlükler yaşayan Osmanlı'da gelişen erken modern sosyo-hukuki söylemin çizdiği ideal erkek aile babası modeli birçokları için ulaşılamazdı. Şiddete başvuran kişilerden bazılarını maddi anlamda talan etmenin yanı sıra insanları da beraberlerinde götürmeye iten sebep en azından ekonomik açıdan yaşadıkları umutsuzluktu. Tahmin edilebileceği üzere haydutun suç repertuarında adam kaçırmaya rastlandığı vakalarda haydut açısından hikâyenin anlatıldığı görülmez. Kadı'nın karısının kaçırmaya davasında, muhtemelen geçmişe dayanan parayla ilgili karmaşık bir öykü ve alışverişiyle ilgili diğer mevzular Mevlana Mustafa ve Hüseyin arasındaki ilişkileri iyice kötüleştirilmiş olabilir.

Peki verdikleri zarar sosyal ve siyasal düzeni zor durumda bırakan bu eşkiyalar kimdi? Brent Shaw'ın Roma İmparatorluğu döneminde Anadolu'daki eşkiyalığı ele alan çalışmalarının gösterdiği üzere eşkiyalık Osmanlı döneminde

¹⁹ Yetişkin erkeklerin kaçırmaya nadir bir olaydı. Askerlerin ya da eşkiyanın elinde erkeklerin kaderi genellikle ya yaralanma ya da ölüm olurdu. Kaçıran erkeklerin öldürülmesi bazen kasıtlı olabileceği gibi kaçıran erkek zaman zaman kazaya kurban da gidebilirdi.

²⁰ 1630-1631 *Mühimme Defterinde* kullanılan şiddetli suçlama sözcükleri arasında şunlar vardır: şaki/eşkiya [eşkiya, 'şaki'nin çoğul halidir, ancak sözcük tekil isim olarak da kullanılmıştır], ehl-i fesad, zalim/zaleme, ta'addi [eden], fırkateci, haramî, haramzade, 'âsi, eşirra; ayrıca levend [taifesi], sekban eşkiyası, ve hatta sekban eşkiya levendi.

²¹ Bir haydut çetesinin büyüklüğünden bahsederken mühimme defterleri, genel olarak ortalama bir tahminde bulunur: örneğin dört-beş, otuz-kırk, kırk-elli şeklinde. Bu tahminler böyle devam eder. Kırk, (“Ali Baba ve Kırk Haremiler” hikâyesinde olduğu gibi) büyük bir çete için kullanılan mecazi bir ifade olabilir.

²² Suçlayıcı dilin dava dilekçesinde daha da sertleşme ihtimali için bkz. Başak Tuğ, *The Politics of Honor: The Institutional and Social Frontiers of “Illicit Sex” in Mid-Eighteenth-Century Anatolia* (New York Üniversitesi, 2009).

hiç de yeni bir olgu sayılmazdı.²³ Ancak on altıncı yüzyılın sonuna doğru İmparatorluk içindeki şiddet düzeyinin artmasına neden olan ve aralarında Osmanlı'nın “onyedinci yüzyıl krizi” deneyimi de bulunan birbiriyle bağlantılı birçok etken vardı.²⁴ Örneğin Osmanlı ordusunun çeşitli birimlerinde kayıtlı askerlerin sayısı yüzyılın sonuna doğru gereğinden fazla bir artış gösterdi. Bunların tamamı yasal olarak askere alınan kişiler olmadığı gibi hepsi görev için talim yapmakla da ilgilenmiyordu. Dünya ölçeğindeki malî eğilimler de Osmanlı bütçesini çeşitli biçimlerde kısıtladığı için askerlere maaşlarını ödemeye devam etmek ve yeni padişahın tahta çıkışında cülus bahşişi dağıtmak giderek daha da zorlaştı (1595 ile 1623 yılları arasında altı kez tahta çıkma töreni yapılmıştır). Sonuç olarak 1585 yılından itibaren özellikle imparatorluğun başkentinde ayaklanmalar ve protesto gösterileri sıradan olaylar haline geldi. İstanbul dışında, askerî yönetici sınıfı -beylerbeyi ve sancakbeyleri ile bunların emrindeki memurlar ve askerler-kendi gelirlerinin de azalmakta olduğunu fark ettiler.²⁵ Bu sorunun hazır çözümü, padişahın vergi ödeyen erkek tebaasına genellikle verilen adıyla reayanın suyunu sıkmaktı. Bu dönemde imparatorlukta neredeyse daimi savaş halî, örneğin askerî ihtiyaç adına yasal olmayan vergilerin zorla toplanması gibi yöntemlerle yöneticilerin reayayı sömürmesini kolaylaştırıyordu. Öte yandan savaşa çağrıldıkları için birçok yerde taşra komutanlarının yokluğu aynı kurbanların eşkıyalar tarafından da sömürülmesine zemin hazırlıyordu.

“Sivil” eşkıyalar kesinlikle çok zarar verdi, ama padişahın otoritesinin zayıfladığı ve sürekli zorluklarla karşı karşıya kaldığı on yedinci yüzyılın ilk yıllarında asker eşkıyaların sayısı sivil eşkıyaların sayısını aştı. Durumdan memnun olmayan orta rütbeli askerler, İstanbul'a karşı sergiledikleri açık direnişleri sırasında bütün taşra bölgelerini kendilerine bağlayabilecek güçlü paşaların yaptığı gibi çizginin öteki tarafına geçerek yasa dışı bir hayatı seçtiler.²⁶ “Askerî” sınıf men-

²³ Roma İmparatorluğu döneminde Çukurova'da erk sahibi kişilerin adam kaçırma eylemleri için bkz. Brent Shaw, “Bandit Highlands and Lowland Peace: The Mountains of Isauria-Cilicia,” *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 33.3 (1990): 259-260; ayrıca “The Bandit,” *The Romans*, ed. A. Giardina (Chicago, 1993), 300-341.

²⁴ Mustafa Akdağ'ın 1940 ile 1960 arasında yayımlanan çeşitli çalışmalarında bu birbiriyle bağlantılı olguların klasik (ve esasen şimdiye kadar tartışmasız kabul edilen) formülasyonu yapılmıştır. Ayrıca şu önemli çalışmaya bkz. Halil İncelik, “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700,” *Archivum Ottomanicum* 6 (1980): 283-337; dipnotlar özellikle birçok farklı akademik çalışmaya yaptığı atıflar ve birincil kaynaklardan yapılan alıntılar açısından zengindir.

²⁵ Ayşegül Hüseyiniklioğlu, *Mühimme Defterlerine Göre Eşkya Olayları (1594-1607)*, (T.C. Yüksek Öğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2001): 251-253, 261-268. Bu çalışmanın bir kopyasını bana iletmiş için Ünver Rüstem'e minnettarım.

²⁶ Bu döneme ve bu olguya ilişkin önemli çalışmalar için bkz. Barkey, *Bandits and Bureaucrats*; ayrıca Oktay Özel, “The Reign of Violence: The Celâlis (c. 1550-1700),” *The Ottoman World*, ed. Christine Woodhead (Londra: Routledge, 2011), 184-202. Onyedinci yüzyıl krizi olarak adlandırılan döneme taze bir bakış için bkz. “AHR Forum: The General Crisis of the Seventeenth Century Revisited,” *American Historical Review* 113.4 (Ekim 2008), 1029-1099. Yakın dönemde yapılan bir çalışma Anadolu'daki huzursuzlukları “küçük buzul çağı”nın

subu olarak kanundışı eylemlere karışanlar sorununun daha vahim bir hâl almasının bir nedeni aslında sivil ile asker arasındaki çizginin belirsiz olmasıydı. Özellikle 1620’li ve 1630’lu yıllarda yükselen eşkıyalık dalgası sırasında, sekbanlar sık sık asker-eşkıyaların yoldaşları olarak ortaya çıkardı. Örneğin Bursa’daki itaatsiz süvari Kazıklıoğlu adam kaçırdı, yoksulları soydu ve kendisine mahkemeye celbi gönderen memurları vurmakla tehdit etti. Bu sırada “yüzden fazla atlı ve sekbandan” oluşan birliği de -kendisi onları nasıl desteklediyse- onu destekledi.²⁷

Söz konusu yıllarda asker-eşkıya işbirliğinin özellikle dehşet verici bir örneği, padişahın imparatorluğu üzerindeki hakimiyetine yönelik doğrudan bir meydan okumaydı. Bu olaydaki suçların failleri Bağdat’ın İran Safavileri’nin eline geçmesi sonucu oluşan utanç verici bir kaybın telafi edilmesi amacıyla büyük bir askerî harekete katılmayı reddetmekle kalmadı, aynı zamanda silahlarını kötüye kullanarak insan kaçakçılığından gelir elde etmeye çalıştı. Kanun kaçaklarının yakalanıp muhtemelen idam edilmesi için IV. Murad’ın ağzından yazılan bir ferman durumu şöyle özetliyordu:

[...] *tabt-ı hükümetinizde sâkin olan yeniçeri kullarımın ekseri sefer-i hümayûnuma varmayup ve ba’zıları dahi ticâret tarîkıyla Akkirman vilâyetine gidüp esir almağa varup eşkıyâ ile yek-dil ü yek-cihet olup ve ba’zıları re’âyânun evlerine girüp avret ü oğlanlarına el uzadup ve nice kızlara yapışup fi’l-i şeni’ kasd idüp ve evlerin ibrâk bi’n-nâr idüp ve âdemler katl idüp fevka’l-bad zûlm eyledükleri arz u i’lâm olduğundan mâ’adâ sefer-i hümayûnuma gitmeyüp busûsan Bağdâd-ı Dârü’s-selâm[’da] cemî’an ümmet-i Mubammed meterislerde zahmet çeküp cân u başların fedâ idüp bunlar kendü kâr u kâsib ve hevâ vü beveslerinde olup [...]*²⁸

Padişahın, Karadeniz’in batısında kalan yay boyundaki ve Bulgaristan’ın Sofya kentinden İstanbul’a kadar olan yol üzerindeki kadılara (kadılar, imparatorluğun taşra merkezlerindeki kontrol mekanizmalarıdır) gönderilen fermanı felaketin “emperyal” boyutunun altını çizmektedir. Diğer bir ifadeyle bu kuşatma emri, Avrupa’daki Osmanlı topraklarında görev yapan üç askerî ana arterin ikisindeki bütün kadıları harekete geçirdi.

Huzursuzlukları kontrol altına alma konusunda İstanbul’un önünde duran bir engel de yine muallakta kalan bir başka ayrımdı: Bu defa sorun, kanun kaçakları ile sarayın yerel temsilcileri, halk arasında bilinen adıyla “ehl-i örf” arasında açık biçimde çizilemeyen sınırdı. Sorun, eşkıyalar ile memurların zaman zaman işbirliği yapabilmesiydi.²⁹ Buyo vakası, böyle bir vakaydı. Buyo, hırsızlık ve adı adam öldürme gibi sıradan suçların yanı sıra bir adamın gözlerini oymak, bir kadının memelerini kesmek, bir sivilî parça parça etmek, bir süvarinin kolla-

neden olduğu iklim sorunlarıyla ilişkilendirmiştir, bkz. Sam White, *The Little Ice Age Crisis of the Ottoman Empire: Ecology, Climate, and Rebellion, 1550-1750* (Yayınlanmamış doktora tezi, Columbia Üniversitesi, 2008).

²⁷ *Mühimme Defteri No. 85*, Ferman #266 (Ocak 6, 1631), 162. Asker ile sivilin bir araya geldiği diğer oluşumlar için bkz. #4 (süvari ve eşkıya, Çingenelet) ve #115 (çavuş, ve 40-50 sekban).

²⁸ *Mühimme Defteri 85*, Ferman #103 (Ocak 7, 1631), 65.

²⁹ Hüseyiniklioğlu, *Mühimme Defterlerine Göre Eşkıya Olayları*, 261-268.

rını bacaklarını ayırmak gibi sadistik suçlar işleyen Arnavutluk'taki bir Hıristiyan eşkiya grubunun "başbuğu"ydı. Buyo'yu yakalaması için İstanbul'dan gönderilen özel casus başarısız oldu çünkü bu eşkiya, sancakbeyinin yardımcısı ve taşra bölgesinde konuşlanan, aralarında yüksek rütbelilerin de bulunduğu kalabalık bir askerî personel grubu tarafından korunuyordu.³⁰ Buyo, işbirlikçilerine ne tür bir menfaat sağlıyordu ya da işbirlikçilerinin hangi düşmanlarının icabına bakıyordu sorularının cevabı kurgudan ibarettir. Ancak Buyo'nun keyfi şiddet eylemlerinin erk sahibi etkili bir adam olarak değerini arttırdığı sonucuna ulaşmak hiç de zor değil. Osmanlı memurları, hatta kendileri bu eşkıyalık eyleminin tam da kurbanı olan yerel kasabalılar ve köylüler tarafından kollanıp gözetilen bu ve buna benzer diğer eşkıyaların varlığı, sosyo-hukuki çöküşün bir göstergesi olarak şiddet suçu üzerinde dikkatli bir biçimde durulmamasının asıl nedeninin şiddetin yerel düzeyde güç müzakereleri mekanizması olarak çeşitli kullanımlarını maskeleyerek olduğu savını ortaya koyar. Bu durum, onyedinci yüzyılda imparatorluk genelinde sürdürülen sayısız yerel mücadelede kontrolü sağlamak için verilen zorlu bir savaştı.

V. Namus Meselesi

Kaçırma ve bize namus meselesiymiş gibi gelen diğer eylemleri ele alan dönemin kaynaklarında namus bahsinin açık bir biçimde anıldığını nadiren görürüz. Erken modern dönem Osmanlı söyleminde namus kavramının mevcudiyeti muhakkaktır. Bu dönemde kavram esasen kişinin saygınlığının muhafazası ve korunmasını içerir. Şöhret, saygınlık ahlaki davranışlarla elde edilen olumlu bir özellikti, "ıffetli kadın", "dürüst adam" gibi tanımlamalar buna örnekti. Saygınlık zedelendiğinde genel olarak şerefine gölge düşen kişi, kaybettiği namusundan söz etmezdi ama daha ziyade saygınlığına hanel getiren kişiye öfke kusardı.³¹ Namusa hanel getiren kişilerin verebileceği en uygun karşılık ise pişmanlık ifade etmektir. Padişahlığa gelince, "namus" nadiren devletin bir özelliği olarak gösterilirdi. Ancak devletin namusundan söz edildiği nadir durumlarda standart bir ifade biçimi kullanılırdı: IV. Murad, Vezir Mehmed Paşa'yı 1631'de Bosna savunmasındaki üstün hizmetleri için ödüllendirirken, "ırz [u] nâmûs-ı saltanat" a lâyık hizmetlerini daha da mükemmelleştirmesi yönünde Paşa'yı teşvik etmiştir.³²

Namus kavramına kullanılan dil açısından nadiren atıfta bulunulsa da kaçırma olayının utanç verici öğeleri herkes için aşikârdır: Cinsel mahremiyete tecavüz ve eviçi alanın bütünlüğünün ihlali. Divan-ı Hümayun'dan çıkan kararların kaydedildiği Mühimme Defteri'nde kaçırma olayı bir suç olarak anıldığında, bu tanım tipik olarak Kanunnamede verilen suç tanımına uygun düşen bir eylemler

³⁰ *Mühimme Defteri* No. 85, Ferman #204 (Mart 14, 1631), 123-4, (baş u buğ).

³¹ Leslie Peirce, *Morality Tales: Law and Gender in the Ottoman Court of Aintab* (Berkeley, 2003), özellikle 5. Bölüm.

³² *Mühimme Defteri* 85, Ferman #632 (Ocak 2, 1631), 383-384. Orijinali: "ırz [u] nâmûs-ı saltanatuma lâyık u muvâfık olan husûslarda bez-i makdûr u sa'y-i nâ-mabsûr eyleyesin."

bütününe işaret etmektedir (bu tanım, hırsızlığın tanımı ile paralellik gösterir): Haneye tecavüze ek olarak kurbanın/malın kaldırılması/alınması. Kadınlar söz konusu olduğunda, bu eylem onların yüksek iffetlerini, cinsel masumiyetlerini yerle bir ederdi. Bu felaket erkekleri de bulurdu. Erkek, köklü geleneğe uygun hareket ederek kendi rızasının dışında bile olsa bir başka erkekle cinsel ilişki kuran karısını boşamak zorunda kalmanın ağırlığı altında ezilirdi. Namus lekesi sadece gönüllü eşcinseller için kalıcı olmasına rağmen genç oğlanlar da tecavüze uğramanın utancından dolayı acı çekerdi. On altıncı yüzyılda cinsel açıdan muhkem olmak ehl-i namus olmanın cari kanundaki sınır çizgisi, göstergesi haline geldi.³³ Buna göre ailenin namusunu koruyamamanın utancı ebeveynlerin, bilhassa da Selim'in kanunnamesinin hane halkı mensuplarının eylemlerinden sorumlu tuttuğu babaların üzerine kaldı. Öte yandan, Süleyman'ın genç oğlanlara yönelik fiil-i livata alışkanlığını ağır ceza gerektiren suç kapsamına almasıyla devlet hane reisinin yardımına koşmuş oldu.³⁴

Doğu Anadolu'nun Harput şehrinde görülen bir davanın kayıtları ailelerin içinde buldukları durumun vehametini ortaya koyuyor. Harput'ta azgın bir sipahi olan Halil ve adamları, yerel halka karşı sayısız suç işlemiştir.³⁵ Yörenin güç sahibi, hatta belki tek güçlü adamı olan Halil ve adamları Haziran 1631'de haneye zarar verme, kanunsuz vergi alma, adam dövme, kaçırma ve cinayet suçlamalarıyla yargılandı. Mahkemeye gelen birçok davacıdan üçü (bir amca ve iki anne) oğullarının kaçırılmasından söz etti: "Kardeşimin oğlu Kesbir'i kaçırdılar ve Halil'in oğlanı yaptılar", küçük oğlumu kaçırdılar", "babasının ona [Halil'e] borcu olduğunu iddia edip oğlum Murad'ı kaçırdılar ve sattılar".³⁶

Özet iddianamede Halil'in birçok suçundan sadece en kötülerine, idam cezası gerektiren büyük suçlarına yer verildi: "Haksız olarak işlenen beş cinayetten dördünün failidir, hanelere tecavüz etmiştir, oğlanları kaçırmıştır, birçok kadını acımasızca kocalarının elinden almıştır, kocaları daha sonra bu kadınları boşamıştır".³⁷ Davacıların kaydedildiği listede bu kocaların adlarının olmamasının sebebi muhtemelen onları, kayıplarını resmî kayıtlara geçirmek üzere ifade etmenin yaratacağı utançtan koruma isteğidir.

Harput'taki dava, tazminat ödenmesi için İstanbul'daki Divan-ı Hümayun'a bir dilekçe verilmesi için kesinlikle bir hazırlık aşamasıydı. Ancak Halil'in suçluluğu konusunda uzlaşmaya varmak kolay olmamıştı. Kadı sicili, şehrin ileri gelenlerinin ve bölgedeki askerî görevlilerin bazı kesimlerinin Halil'in eylemlerinin taşra hayatının güvenliğini tehlikeye atarak gerçekten bir hayli zulm ve taaddide

³³ Crawford, *European Sexualities*, özellikle 33.

³⁴ Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 64, 103.

³⁵ *Elaazğ/Harput Şer'iyye Sicili No. 181*, 11 ve 12 (Ankara, Milli Kütüphane Başkanlığı, Mikrofilm 7213). Bu kadı sicilinin ilgili kısımlarının fotokopisi için gerekli izinleri almama yardımcı olan İstanbul'daki İSAM (İslami Araştırmalar Merkezi) çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

³⁶ Orijinali şöyle: "karındaşım oğlu Kesbir'i çeküib kendüye [Halil'e] oğlan idüib emred oğlumu çeküib babasında akşem vardır diyyü oğlum mezbur Muradı çeküib bey' eylemişdir."

³⁷ Orijinali şöyle: "Nâ hakek yere dört beş kan idüib ve ev basıb ve oğlan çeküib ve nice avratları zulme erlerinden çeküib redd etdirmişdir."

sebebiyet vermiş olduğu konusunda ifade vermeye yanaşmadıklarını göstermektedir. Halil vakası, bölgedeki güç tellallarının maddi ya da manevi anlamda desteklediği bir başka eşkiya vakası örneği gibi görünmektedir. Bu destek, söz konusu eşkiyanın eziyetleri kurbanları için dayanılmaz bir noktaya gelinceye kadar devam eder. Halil'in neden olduğu tahribata kaçırma olaylarının da dahil olduğu rahatça öngörülebilir. Büyük suçlar kapsamına alınmış, cezası ölüm olan bir suçu işleme cesaretini göstermek, açıkça, hakimiyet iddiasında bulunmaktadır.

Süleyman'ın 1554'te İran üzerine düzenlediği sefer sırasında İstanbul halkı, tam olarak kurbanın namusuna leke sürülmesi ve kaçırmanın cesareti arasında gidip gelen bir oyunun içinde buldu kendini. Osmanlı'nın uzun süren fetih dönemi boyunca padişahlar siyasi statükonun başarılı meydan okuyucularıydı; ilk padişahın bir kaçırma olayında boy gösterişinin edebî eserlerle kutlanmasının sebebi budur. Ancak bu kahramanvâri yiğitlik gösterisinin hükümdarın şahsında aktif olarak vücut bulması yavaş yavaş sona erdi, çünkü giderek modernleşen bir devlet için kaçırma eylemi uygun görünmüyordu. İmparatorluk nezdinde kahramanlık gösterilmesi görevi padişahlık otoritesinin üst düzey temsilcilerine devredildi. Ancak saray, kaçırma konusundaki tekeli elinde çok zor tutabiliyordu. Nihayetinde askerlerinin savaş esiri almalarına izin verdi. Böylece asker-eşkiyalar, kendilerini ödüllendirmenin yolu olarak insan kaçırma yetkisini kendilerinde buldu. Dahası Osmanlı rejiminin egemen hale geldiği topraklarda, belki özellikle Anadolu'da, açıkça bir "yörenin namusu" anlayışı ortaya çıktı. Osmanlı'nın önce müttefiki, ardından tebaası haline gelen güneydoğu Anadolu'da hüküm süren Dulkadir Beyliği'nin son velihtının 1522'de Süleyman tarafından idam edilmesiyle birlikte halk arasında şu söz yayıldı: "Osmanlı yiğit basandır".³⁸

Yüz yıl sonra bu inanış Köroğlu karakterinde son şeklini aldı. Robin Hoodvârî iyiliksever bir kanun kaçağı olan Köroğlu, mekânı kuzeybatı Anadolu olan halk hikâyelerinin saygı duyulan öznesiydi.³⁹ Köroğlu efsanesinin onyedinci yüzyılın başında eşkiyalığın revaçta olduğu bir dönemde ortaya çıkması, şiddet kullanımının ve direnmenin namuslu biçimlerine dair soruları akla getirmektedir. Daha açık bir ifadeyle adam kaçırma-kanun kaçağının "suçu"nun kötü yönetime verilmiş haklı bir cevap olarak görülüp görülemeyeceği sorulabilir. Köroğlu'nu bir haydut olarak yaşamak zorunda bırakan, kişisel hizmetinde çalıştığı adam tarafından babasının haksız yere kör edilmesidir. Bunun sonucunda baba ve oğul yoksul bir hayat sürmek zorunda kalır. Hikâyenin adil olmayan anti-kahramanı, genellikle, Ankara'nın kuzeybatısındaki ormanlarla kaplı dağlık bölgenin valisi olan Bolu Beyi'dir. Fakat zaman zaman anti-kahraman, Osmanlı padişahı da olabilir. Her koşulda padişah, esas olarak, kendi valisinin hareketlerinden sorumludur. Hiç şüphe yok ki kendilerine hizmet eden bir adamı kör

³⁸ Refet Yınanç, *Dulkadir Beyliği* (Ankara, 1989), 105.

³⁹ Kafkas dillerinde ve diğer Türk dillerinde Köroğlu hikâyesinin birçok versiyonu bulunabilir. Anadolu döngüsü içinde de sayısız versiyonu vardır. Pertev Naili Boratav'ın *Köroğlu Destanı* (İstanbul, 1931) bu alanın klasik çalışmasıdır. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Nurettin Albayrak, "Köroğlu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2002), 26.268-270; Albayrak, bu yazısının bibliyografyasında yakın tarihli birçok çalışmaya yer vermektedir.

eden otoritelerdense, Köroğlu karakteri çok daha saygı ve takdir görececek biçimde çizilir.

Tahmin edileceği üzere anlatılan efsanelerde Köroğlu'nun kaçırma vakalarından açıkça söz edilir. Kasabın oğlu olan Ayyaz'ı kaçırmasının altında yatan neden sevgi ve özlemdir. Genellikle padişahın kızları olan bir iki kadını da kaçıtır. Köroğlu, insan kaçıtır ama namuslu bir insandır. Kurbanlarından faydalanmaz. Aslına bakılırsa, kaçırma vakaları onu insancillaştırır. Esirlerine güzel şüirler söyler. Yüzyıllar içinde Köroğlu'nun hikâyesinin asıl öğelerinin üstü örtülür. Örneğin oğlanı kaçırma nedeni olarak kısır karısının oğlan çocuğuna duyduğu hasret gösterilir. Ama buna rağmen kaçırma vakalarının efsaneden silinmemesi dikkate değer bir ayrıntıdır. Bugün Türkiye'de Köroğlu, adam kaçıran bir suçlu olarak değil, genellikle yoksullar için adaleti sağlamak için dövüşen bir kahraman olarak hatırlanmaktadır. Ozanlar onun için türkü söyler.⁴⁰

Ancak padişahın emperyal cesaretin, yiğitliğin temsilcisi olduğu fikri tamamen kaybolmadı. Sarayında oturan hükümdar tarzının dışına çıkan IV. Murad'ın şanlı atalarını anımsatan kısa ama göz kamaştırıcı bir askerî kariyeri oldu. Murad'ın devâsa cüssesinin bu kadar abartılmasının kaynağında, belki de, Irak ve Kafkasya'daki toprakların gözüpek Safevi hükümdarı Şah Abbas'ın eline geçmesinin yarattığı şaşkınlık ile yerel beylerin ihtiyatsızlığının birleşiminin Osmanlı otoritesi üzerindeki zayıflatıcı etkisi vardı. Sürekli varlığı hissedilen siyasi huzursuzluk ve askerî başarısızlık, genç padişahın hükümdarlığının ilk on yılına damgasını vurdu. Ancak 1632 yazıyla birlikte Murad nihayet zaptedilemez devlet işlerini ele geçirmeyi başardı. Hükümdarlığının sonuna geldiğinde bizzat ordusunun başında bulunarak askerlerini Osmanlı'nın doğu topraklarına yöneltmiş ve son derece sert önlemlerle uyguladığı baskı sayesinde devlet içinde düzeni yeniden sağlamıştı. Dahası Murad'ın savaşçı bir padişah olarak gösterdiği performans Anadolu'da saltanatın namusunun yeniden kurulmasına katkıda bulundu: İstanbul'dan Revan'a (1635) ve Bağdat'a (1638) yönelen uzun sefer yürüyüşleri ve özellikle başkente muzafferane dönüşü yerel halkı hükümdarlarının gücüyle etkilemek için ele geçen fırsatlardı. Eğer 1640'da 29 yaşında vefat etmeseydi, Murad başka neleri başarabilirdi sorusunun cevabı tarihî açıdan bilinmezler arasındadır.

Padişahın fizikî haşmeti halk açısından hâlâ önem taşıyordu. Kelimenin tam anlamıyla güçlü bir adam olan Murad, "yiğit" profilini besledi. Sarayın adam kaçırma dönemi gölgede kalmıştı, saray efradı artık padişahın cinsel maharetinin seyircisiydi. Ülke ülke dolaşan bir seyyah, sarayın mahremine hakim kişi ve (bu alıntıda) bir latifeci olan Evliya Çelebi aşağıdaki olayı anlatır:

Bir gün sa'âdetle harem hammâmından taşra hâsodaya arak-âlûd olup çıkdıkca cümleyle selâm verüp, "Şimdi bir hammâm faslı eyledim" dediler. Cümle, "Sabbâ ve âfiyâ" dediler. Hakâr eytdim: "Hünkâr'ım pâk olup nûr olmuşuz. Bu gün artık yağlanup güleş etmen, zîrâ içeri {haremede} salavatsız güleşüp tamarınız kırılıp kuvvetiniz kalmamışdır. Hattât gibi Melek gibi hasmın vardır" dedim. "Ya kuv-

⁴⁰ <http://www.youtube.com/watch?v=hDIvVbRtts&feature=related>

vetim kalmamış mıdır, gör imdi” deyüp bu hakîri bemân kemerimden ukâb-vâr kapup doğancılar pefteresi ve sıbyân fırlağı gibi bu zâ’îfi ser-i sa’âdeti üzre fır-a-fır çevirüp deverân etdirirken hakîr eyitdim: “Bire Hünkâr’ım bu du’âcın sakın yenme ve koyuverüp düşürme” dediğimde “Hemân kendüni pek tut” dedi. “Be-meded hünkâr, hemân Allâh duta yohsa iş işden geçdi” deyü feryâd ede gördüm. Yine hakîri gürz gibi çevirir. “Bire Hünkâr’ım dönmeden gönüm bulandı, kusacağım geldi, edebde sikime sıçarsın, bire pâdişâhım başın için o da geldi” deyince gülmeden bî-tâb u bî-mecâl olup bu latîfeden safâ edüp hakîre kırk sekiz altun ihsân eyledi.⁴¹

Şüphesiz bu tür hikâyeler, padişahlarından memnuniyet verici haberler alma-ya aç ahali arasında yayılırdı. Murad tam anlamıyla atalarına çekmişti, halkın gözünde son muzaffer padişahı. Yönetimi sırasında hem saray içinde hem de imparatorluğunun büyük bir kısmında yaşanan felaketler saltanatın itibarının yeniden sağlanmasına katkıda bulundu ve 1656’da imparatorluğun yönetimini eline alacak olan büyük vezir-i azamlar silsilesinin önünü açtı. Geriye bakıp bu dönemi değerlendirdiğinde on sekizinci yüzyıl başında yaşayan tarihçi Mustafa Naima şu yorumu yapar:

Anadolu vesâ’ir bilâdda fitne vü fesâd zühûr edip eşkıyâ yer yer harekete geldi.... Vakı’â bu eyyâmda kul zîyâde yüz bulup zâbt u rapttan kaldı, cümle menâsıb u hizmet ve tevliyet ü cibâyetleri alıp ehl-i ırz ve emekdârlar ve ukalâ ve umûr-dâde ihtiyârlar mağlûb olup söz ayağa düşmüş ve halk-ı âlemin hâli mükedder olmuş idi. Her bâr ki bir müstakil padişah ve ball ü akd bir hâkim-i kâhirin hükümüne münbasır olmaya, devlete şürekâ peydâ olur, âdet-i ilâbiyye böyle ola-gelmıştır.⁴²

Ama Naima’nın kurulmasını istediği “mutlak hakimiyete” giderken Murad’ın izlediği kanlı yol, şiddet ve namus açısından belirsizliklerle doludur. Kendisinin emperyal iktidarın yeniden tesisinde gösterdiği başarı kaçınılmaz olarak oportünistçeydi: Sultan, bir yandan çok sayıda yeniciriyi katleden isyankâr bir valiyi affedip hatta ödüllendirirken, öte yandan bu isyancı valiyi yakalayan ünlü komutanı Bağdat’ın geri alınması için yapılan uzun savaşta başarısız bir kuşatmanın sorumlusu olduğu gerekçesiyle öldürtmüştür. Sonuç olarak namus uğruna yapılan mücadele çözümsüz kalır.

⁴¹ *Kebikeç*’in notu: Yazar, İngilizce metinde, Robert Dankoff’un *An Ottoman Mentality: The World of Evliya Çelebi* (Leiden, 2006) başlıklı kitabında Dankoff’un İngilizceye çevirisiyle yer alan alıntıyı kullanmıştır. Biz birinci kaynaktan alıntılamaı uygun bulduk: *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, I. Kitap, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006: 120.

⁴² Mustafa Naima, *Târîh-i Na’imâ*, ed. Mehmet İpşirli (Ankara, 2007), c. 2, 499. Naima’nın okurları, mutlak otoritenin bölünmezliğinin burada İslam inancının temel ilkesi olan Allah’ın birliğini yansıttığını fark edeceklerdi.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

85 Numaralı Mühimme Defteri (1040-1041/1630-1631)

181 Numaralı Elazığ/Harpur Şer'iyye Sicili

Sadeddin Efendi. Selimname. Bulioth-ue Nationale. MS. Suppl. Turc 524, 75 r.

Kitap ve Makaleler

“AHR Forum: The General Crisis of the Seventeenth Century Revisited,” *American Historical Review* 113.4 (Ekim 2008): 1029-1099.

Akgündüz, Ahmet. (1990). *Osmanlı Kanûnnâmeleri ve Hukukî Tablilleri*. 2 cilt. İstanbul: FEY Vakfı Yayınları.

Albayrak, Nurettin. (2002). “Köroğlu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 26. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı : 268-270.

Barkey, Karen. (1994). *Bandits and Bureaucrats: The Ottoman Route to State Centralization*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Bates, Daniel G. ve Ayşe Kudat ed. (1974). “Kidnapping and Elopement as Alternative Systems of Marriage (Special Issue)”. *Anthropological Quarterly* 47, no. 3.

Boratav, Pertev Naili. (1931). *Köroğlu Destanı*. İstanbul.

Crawford, Katherine. (2007). *European Sexualities, 1400-1800*. Cambridge: Cambridge University Press.

Evlîyâ Çelebi. (2006). *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. I. Kitap. haz. R. Dankoff, S. A. Kahraman, Y. Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Fazıl Allâh ibn Rûzbahân. *Târih-i 'Âlam-ârâ-yi Âminî*. İran M.S. 1478-1490. sadeleştirerek çeviren Vladimir Minorsky. Londra: The Royal Asiatic Society of Great Britain, 1957.

Hart, Kimberly. (2010). “The Economy and Morality of Elopement in Rural Western Turkey”. *Ethnologia Europaea* 40 (1): 58-76.

Herodotus. (2011). *Histories*. çev. Aubrey de Sélincourt. Gözden geçirip yanına hazırlayan John Marincola. Londra: Penguin Classics, 2003. (Türkçesi: Herodotus. *Tarih*. Çev. Müntekim Ökmen. İstanbul: Türkiye İşbankası Yayınları.

Heyd, Uriel. (1973). *Studies in Old Ottoman Criminal Law*. Oxford: Clarendon Press.

Hüseyniklioğlu, Ayşegül. (2001). “Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti’nde Eşkiyalık Olayları (1594 - 1607)”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

İnalcık, Halil. (1980). “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700”. *Archivum Ottomanicum* 6: 283-337.

Koçlar, Bekir. (1990). “362 Numaralı Harpur Şer'iyye Sicil Defteri”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Lefkowitz, Mary. (1993). “Seduction and Rape in Greek Mythology”. *Consent and Coercion to Sex and Marriage in Ancient and Medieval Societies*. ed. Angeliki E. Laiou. Washington DC: 17-21.

Naîma, Mustafa. (2007). *Târih-i Na'imâ: (Ravzatü'l-hüseyn Fî Hulâsati Abbâri'l-Hâfikayn)*. ed. Mehmed İpşirli. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Neşri. (1949). *Kitâb-ı Cibân-Nüma: Neşri Tarihi*. ed. Faik R. Ünat ve Mehmet A. Köymen. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Özel, Oktay. (2011). "The Reign of Violence: The Celâlis (c. 1550-1700)", *The Ottoman World* (Osmanlı Dünyası). ed. Christine Woodhead. Londra: Routledge: 184-202.
- Peirce, Leslie. (2010). "Domesticating Sexuality: Harem Culture in Ottoman Imperial Law". *Harem Histories: Envisioning Places and Living Spaces*. ed. Marilyn Booth. Durham: Duke University Press: 104-135.
- , Leslie. (2003). *Morality Tales: Law and Gender in the Ottoman Court of Aintab*. Berkeley: University of California Press.
- Shaw, Brent. (1990). "Bandit Highlands and Lowland Peace: The Mountains of Isauria-Cilicia". *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 33.3: 259-260.
- , Brent. (1993). "The Bandit". *The Romans*. ed. Andrea Giardina. University of Chicago Press: 300-341.
- Şemseddin Ahmed Kemalpaşazade. (1970). *Tevârih-i Âl-i Osmân*. I. Defter. ed. Şerafettin Turan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tuğ, Başak. (2009). *Politics of Honor: The Institutional and Social Frontiers of "illicit" Sex in Mid-Eighteenth-Century Ottoman Anatolia*. Doktora tezi. New York Üniversitesi.
- Uluçay, Çağatay. (1950). *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*. İstanbul: Şaka Matbaası.
- White, Sam. (2008). "The Little Ice Age Crisis of the Ottoman Empire: Ecology, Climate, and Rebellion, 1550-1750". Doktora tezi. Columbia Üniversitesi.
- Yınanç, Refet. (1989). *Dulkadir Beyliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Öz: Bu makalede onaltıncı ve onyedinci yüzyılda insan kaçırma olaylarının, bu olayların anlamının ve bu suçun faillerinin kimliklerinin nasıl değiştiği irdelenmektedir. Bu dönemin başlarında insan kaçırma Osmanlı İmparatorluğu'nun şan ve şerefini olumlu açıdan pekiştiren bir gücü, ancak zaman içerisinde giderek devletin otoritesini tehdit eden bir eylem niteliği kazandı. Kamuoyunda hayranlık ya da korku, hatta belki bu iki duyguyu aynı anda uyandıran kaçırma eylemlerinin güçlü aktörleri, bu makalenin asıl konusudur. Onaltıncı yüzyılın başında insan kaçırma bir hükümdarın şanını güçlendirecek bir eylem olsa da aynı muzaffer hükümdar sembolik açıdan hakimiyet gücünü kaybetmektedir. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde ideal padişah portresi efsanevi kahramanlıklarıyla bilinen bir savaşçıdan ziyade düşmanlarına karşı kişisel şiddet uygulamak yerine onlarla anlaşmalar imzalama yolunu seçen ihtiyatlı bir devlet adamı olarak çizilir. Dahası, artık kaçırma olaylarında savcı rolündedir. 1540 yıllarında imparatorluk kanunları kaçırma konusunda sert tedbirlere başvurarak sorumlusuna iğdiş edilme gibi korkunç bir cezayı uygun görür. Bu uygulamaya misilleme yaparcasına halk nazarında şeref, güç ve yiğitlik iddiasında bulunmak için adam kaçırmak, yönetimin sosyal düzen görüşünün muhalifleri, yani asiler ve devletin memnuniyetsiz memurları tarafından benimsenmeye başlar.

Anahtar sözcükler: İnsan kaçırma, namus, Osmanlı, padişah, eşkiya

Abduction with (Dis)honor: Sovereigns, Brigands, and Heroes in the Ottoman World

Abstract: This essay is interested in the ways in which acts of abduction, their significations, and the identities of abductors changed over the course of the sixteenth and seventeenth centuries. At the start of this period, abduction was a positive force for the honor and reputation of the Ottoman sultanate, but it gradually turned into an act that threatened the state's authority. Powerful abductors -those whose deeds aroused public admiration or alarm, or perhaps both- are our principal subject. If at the start of the sixteenth century abduction was an act that could enhance a monarch's renown, it was losing its force as emblematic conduct of the royal victor. By the mid-century, the ideal sultan was less a warrior of legendary prowess than a prudent statesman more interested in treaties with his enemies than personal violence

against them. Moreover, he was now the prosecutor of abduction. Around 1540, imperial law began to crack down on abduction by prescribing the dire punishment of castration. As if in response, the uses of abduction as a public assertion of honor, power and valor began to be appropriated by opponents of the government's vision of order - rebels and disaffected servants of the state.

Keywords: Abduction, honor, Ottoman, sultan, bandit